

gosnál több időt vett igénybe a felkészülés. No, nem is általános példa volt ennek az osztályfőnöki órának a bemutatása. Mindegyik témának más és más a megközelítési útja, s a körülményektől függően nekünk, osztályfőnököknek kell a módszereket megteremtünk.

Az ismertetett témába való előkészületi befektetés nem maradt eredmény nélkül. Az osztályfőnöki órán szinte valamennyi tanulónál jelentkezett a sokat érő sikerélmény. Ami pedig a legfontosabb, azóta is számos példával bizonyították, hogy nemcsak megértették a megbeszélte kérdéseket, hanem szívesen is teszik azt, amit kérünk tőlük.

DR. SZELÉNDI GÁBOR

Kaposvár

A családi életre nevelés megalapozásáról és az alsó tagozatos feladatokról

I. A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS AKTUÁLIS PROBLÉMÁI •

1. A téma helye pedagógiai elméletünkben, gyakorlatunkban

A felszabadulás utáni hazai pedagógiai irodalmat vizsgálva egészen a 60-as évek közepéig érvényesnek tűnik az a megállapítás, amelyet V. Szuhomlinszkij tett (saját pedagógiai közéletükre vonatkozóan): a pedagógusok és a pedagógiai tudomány nem tekintik a szexuális nevelést az általános nevelőmunka szerves részének. A szerelem, a házasság, a család és a gyermekszülés kérdéseit nálunk lényegében elhallgatják. [1] Nálunk az ifjúság szexuális neveléséről folytatott kerekasztal vita a Pedagógiai Szemleiben 1964–65-ben foglalkozott az elméleti problémák kifejtésével, [2] de még hiányzott e téma a legrangosabb neveléseméleti kézikönyvekből, a jövő pedagógusokat felkészítő tankönyvekből. [3] Szerény előrelépésként értékelhető az a gyakorlati próbálkozás, amelyet az ország több városában találhattunk az 1965-ben a Művelődésiügyi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és a KISZ KB által kialakított Alapelvek szellemében történő általános és középiskolai nemi felvilágosítással. Pozitív kezdeményezés e téren A családi nevelés alapjai c. tantárgy bevezetése a dolgozók ált. iskolájában s ehhez tankönyv megjelenése. [4] A 70-es évek elején megjelenő egyetemi és főiskolai neveléseméleti tankönyvekben már helyet kap a nemek közötti erkölcsös kapcsolatra nevelés és a családi életre nevelés témája, bár még ezekben is olykor érvényesül a feladat leszűkítése a felvilágosításra. [5] Sajnos, egyik legrangosabb tankönyvünk még mindig csak a téma részletét tárgyalja: a fiúk és lányok egymással szembeni magatartásának kérdéseit érintve. [6]

2. Az Irányelvek megjelenése

Felülősségteljes és előrettekintő elemzés után született meg hazánkban az *első komplex népesedéspolitikai koncepció* az MSZMP Politikai Bizottságának, ezt követően a Minisztertanácsnak a határozataival 1973-ban. Az 1040/1973. (X. 18.) sz. MT határozat alapján az állami oktatás minden formájában, a közművelődés és az egészségnevelés keretében meg kell kezdeni a fiatalságnak a családi életre való felkészí-

tését, ezen belül meg kell oldani szexuális nevelését. Ennek a kiemelkedő jelentőségű társadalmi feladatnak a megoldásában vezérfonalul szolgál a Művelődésügyi Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium által 1974-ben kiadott *Irányelvek* az ifjúság családi életre neveléséhez, mely a célok, feladatok, tematikus egységek, fontosabb módszerek, eszközök, valamint a legáltalánosabb időszerű problémák megfogalmazásával meghatározza a sokféle keretben kibontakozó munkát. [7] Előljáróban két gondolatot emelünk ki belőle, Egyik a családi életre nevelés *célja*: az, hogy a szocialista humanizmus szellemében felkészítse a felnövekvő nemzedéket a harmonikus, boldog családi életre, a házastársi és szülői feladatokra, a gyermekek örömmel és tudatosan történő vállalására és felelős nevelésére, s mindezek érdekében – többek között – az egészséges és felelősségteljes szexuális magatartásra. A másik, a családi életre nevelés *feladatrendszere*: ismeretek nyújtása a család és a társadalom viszonyáról, a felnövekvők érzelmi és értelmi életének formálása; a nő és férfi biológiai, fiziológiai és pszichikai sajátosságait ismertesse meg, alakítson ki helyes szemléletet a nemek kapcsolatáról, a szerelemről és szexualitásról, alapozza meg a családi élet megszervezéséhez, a családi szerepek betöltéséhez, a gyermekneveléshez szükséges felelősséget, érzelmeket, ismereteket, és aktív egészségneveléssel biztosítsa mind a szülők, mind a leendő utódok egészségét, egészséges életmódját.

Egész közvéleményünket, benne a szülőket és minket, pedagógusokat is megfelelően tájékoztatott és orientált az új *családjogi törvény* országgyűlési vitája. Az igazságügyi tárca vezetője hangsúlyozta expozéjában a törvény fő céljait: a házasság intézményének, a családi közösségnek az erősítését, a gyermekkel gazdag család eszményét és a szülők fokozott felelősségét a gyermekek gondozásáért és neveléséért. Az egészségügyi miniszter beszédében kiemelte azt a gondolatot, hogy a családi életre nevelést a személyiségformálás folyamatába kell beépíteni, már a legkisebb gyermekkortól el kell kezdeni. Hangsúlyozta, hogy az egészségügyi dolgozók fokozott részvétele mellett ebben a munkában a szülőknek és főleg a pedagógusoknak van kiemelkedő jelentőségű szerepe, mivel a szocialista erkölcsi nevelésbe beleilleszkedő szexuális nevelés végzése a közös feladatunk. [8]

Örvendetes előrelépés történt az 1974. évi párt- és kormányhatározat megjelenése után a kísérleti iskolákban a családi életre való felkészítés érdekében, mind az általános és középiskolákban, mind a szakmunkásképző intézetekben. Ehhez a munkához jelentős metodikai segítséget adtak az OPI és a Hazafias Népfront különböző kiadványai, valamint a megjelent szexuálpedagógiai és pszichológiai művek. [9] Az elért eredmények ellenére úgy érezzük, a legnagyobb változás az 1978. évi új *Tanterv* bevezetésével történik, mely minden iskolatípusban a nevelés-oktatás szerves részévé teszi a családi életre nevelés komplex programját. [10]

II. A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS ALSÓ TAGOZATOS FELADATAIRÓL

1. A legfőbb elvek és tartalmak

Az oktatási miniszter 114/1977. (M. K. 11.) OM sz. utasítása alapján 1978. szeptemberétől fokozatosan bevezetésre kerülő *általános iskolai nevelés és oktatás terve* az általános iskola *céljai* között fogalmazza meg a szocialista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságok kifejlesztését és a testileg, szellemileg egészséges, edzett nemzedék nevelését. Az általános iskola szerepe, *feladatai* című részben részletezi az er-

kölcsi, politikai, közösségi nevelés fő feladatait, közöttük a szocialista humanizmus megalapozását, a családi élettel kapcsolatos elemi fogalomrendszer kialakítását, valamint a fiatalok egészséges életmódjának, fizikai és szellemi edzettségük fejlesztésének feladatát – mint a családi életre nevelést meghatározó célokat. Az általános iskolát végzett tanulók iránt támasztott társadalmi *követelmények* megfogalmazása során a marxista-leninista világnézeti meggyőződés mellett kiemeli a tanulók erkölcsi-politikai fejlettségének vonásait, így a családi életre felkészítés során támasztott követelményeket: „Családi és egyéni életében is juttassa érvényre a szocialista erkölcsi normákat. A család jelentsen számára értékes, védettséget nyújtó közösséget. Kövesse szülei jó példáját. Vegye ki részét a családi munkamegosztásból. Törekedjék egyetértésre a család valamennyi tagjával. Tudja, hogy magának is készülnie kell a későbbi családi életre. A másik nem iránti érdeklődését megfelelő módon fejezze ki, legyen figyelmes, udvarias. A felnőttekkel, az idősebbekkel szemben legyen tisztelettudó.” [11]

Az erkölcsi nevelés szolgálatában álló gazdag szaktárgyi rendszer mellett jelentős szerepe van ezen a területen az *osztályfőnöki óráknak*. A már 3. osztálytól bevezetésre kerülő osztályfőnöki órák céljai között szerepel a szocialista erkölcsi tulajdonságok, meggyőződések formálása. Külön kiemelt feladatként találjuk: az előkészítést a helyes családi életre, a szocialista családmódel elfogadtatását, a felkészítést az átalakuló családban folyó életre.

Már az alsó tagozatos munkában gazdag lehetőségek állnak rendelkezésünkre a tanulók erkölcsi neveléséhez, benne a *családi életre való felkészítéshez* a javasolt és a kötött *témakörök* feldolgozása révén. A 3. osztályos témakörök: *Udvariasság a közösségben* – benne a fiúk és lányok közötti érintkezés. *Felnőttek és gyermekek* – figyelemesség, előzékenység a családban; a gyermekes anyák iránt. *Szeretet és megbecsülés a családban* – a családtagok közötti viszony, a szülők gondoskodása, a gyermeki szeretet formái, ünnepek és hagyományok. *Munkamegosztás a családban* – a három generáció, a segítség szükséges volta, az édesanya óvása. *Népünk a családért* – a társadalmi gondoskodás sokféle formája. Családvédelem nálunk. *A kulturált viselkedés* – a gyermekek és felnőttek, a lányok és fiúk közötti magatartás kérdései. A megfelelő beszédmód. *Szabad idő a családban* – a családi együttlét örömei, a különböző közös tevékenységek, élmények, az egészséges életmód kérdései.

A 4. osztályos *témakörök* a családi életre felkészítés szolgálatában: *Lányok-fiúk az osztályban* – barátkozás, pájtási kapcsolat, együttműködés, tisztelet. *A család örömei és gondjai* – a családi szeretet, a különböző örömszerzési lehetőségek, az anyagi problémák, a takarékoság. *Részvétel a házi munkában* – az önkiszolgálás, az önzetlenség, a közös munka, a munka megbecsülése. *Védjük egészségünket!* – a személyi higiénia, a helyes pihenés, a különböző károsító szenvedélyek (alkohol, dohányzás) problémái. *Hét vége, nyári szünidő* – a család közös tevékenységei, a nyaralás együttes élményei, az ésszerű szabadságfelhasználás a családban.

Az osztályfőnöki óráknak ezekre a témaköreire épülnek rá a *felső tagozatos* szaktárgyi és osztályfőnöki témakörei, melyekből csak mutatóba néhányat. Így 5. osztályban téma a személyes kapcsolatok az osztályban; a család mint vérségi és érzelmi közösség és a család mint gazdálkodó közösség. Az egészséges életrend és a felkészülés a serdüléssel járó biológiai és pszichikus változásokra. A 6. osztály témáiból: Fiúk lányok barátsága; A család a legkisebb közösség; A serdülők biológiai és higiéniai problémái, és így tovább a 7. osztályban is, mint például: Tisztelet az ember iránt; A szocialista család; A család gyermeket nevel. Végül a 8. osztályban eljutunk a barátság, szerelem, szexualitás; A házasság, a családtervezés; A lakáskultúra és A társvalasztás és párválasztás témaköréig – a szerelem, a szexualitás, a felelősség a társkezesben problémaköréig.

Mint már a vázlatos áttekintésből is látható, gazdag cél-, feladat- és ismeretrendszer feldolgoztatása áll a családi életre való felkészítés szolgálatában az általános iskolában, kezdve a legkisebb iskolás kortól. Ebben a munkában, alapvető feltétel a *pedagógus pedagógiai és pszichológiai kulturáltsága*, ennek felfrissítése, mint ahogyan az Általános pedagógiai útmutató kiemeli, az egész nevelőmunka eredményes végzéséhez szükséges fundamentumként. [12]

2. Néhány pedagógiai problémáról a családi életre való felkészítésben

a) A család válságáról, jövőjéről szóló téves nézetek hatásai

Szerte a világban, így nálunk is, folytak és folynak viták a család válságáról, szétbomlásáról, túlhaladottságáról – szakajtóban elsősorban, filozófiai és szociológiai, pszichológiai aspektusból megközelítve a problematikát. Mindezeknek érezhető kétségtelenül negatív hatása a mi felnőttjeinknél – szülőknél és pedagógusoknál – és a mi fiataljainknál, melyet úgy összegezhethetnénk, hogy konzervativizmusnak tartják a családot, mint közösséget, az ehhez való ragaszkodást, és ebből következően az erre való tudatos felkészülést feleslegesnek érzik. Megítélésünk szerint már az eddigiekben is felsorakoztatott érvek – a népesedéspolitikai határozatok, a családjogi törvény és az Irányelvek céljai, feladatai – elégséges alapot szolgáltatnának a fenti téves nézetek cáfolására. Ezek mellé hadd vegyünk még két alapvető dokumentumot. Az *MSZMP XI. kongresszusán elfogadott Programnyilatkozatot*, mely társadalmunk fejlődését 15–20 évre meghatározza. Benne találjuk a szocialista társadalom alapközségének: a családnak a fontosságára vonatkozó téziseket, a megszilárdítására való tendőket, és az ifjúság felkészítését jövőendő családi életére, mint társadalmi feladatot. A másik alapvető forrása az *MTA Közoktatási Főbizottsága által alkotott Alapelvek*, melyek az általános műveltség távlati követelményeit fogalmazzák meg, miszerint a közoktatásnak biztosítania kell, hogy az iskoláinkban nevelkedett fiatal rendelkezék dialektikus és történeti materialista világnézettel, és törekedjék szűkebb (családi és szexuális) és tágabb (munkahelyi és közéleti) emberi kapcsolatait a szocialista erkölcs normáinak megfelelően alakítani. [13]

Ha mindezeket irányító elvekként fogadjuk el, akkor a család jövőjére, a szocialista család kialakítására irányuló tevékenységünkben optimista szemlélettel munkálkodhatunk.

b) A szexuális felvilágosítás középpontba állításáról

Amikor a családi életre nevelés kérdése szóba kerül, sok nevelő és szülő csak a szexuális nevelésre gondol, sőt ezen belül is elsősorban a szexuális felvilágosításra. Ezzel tartja azonosnak a családi életre való felkészítést. (Vö.: Berek István és Szilágyi Vilmos gondolataival!) [14] Előljáróban hadd hangsúlyozzuk a felnőtt életre nevelésben a szexualitás fontosságát, az e téren történő felkészítés jelentőségét, benne a felvilágosító munka nagy szerepét. Viszont az is igaz, hogy a felvilágosító munka nem merülhet ki egy-két, akár több „biológiai felvilágosító” órával, hanem jelenti az oktatást, tanítást – a nemi élettel kapcsolatos ismeretek, törvényszerűségek tudományos alapokon nyugvó nyújtását, egyrészt több éves meghatározott program szerint, másrészt jelenti a bármely életkorban felmerülő tanulói kérdések, problémák megválaszolását. Tehát egy hosszú folyamatként kell értelmeznünk magát a szexuális felvilágosítást is. Annak bizonyítására, hogy a szexuális felvilágosításnál mennyivel több, összetettebb feladatunk a családi életre való nevelés, legdöntőbb érvünk lehet: az Irányelvek teljes anyaga és a benne érvényesülő szemlélet. Még két forrásból hadd idézzünk a felvilágosítás központú szemlélet ellen küzdve. Egyik az egészségügyi miniszter parlamenti

beszéde a családjogi törvény vitájában, melyben hangsúlyozta, hogy a családi életre nevelést a teljes személyiségformálás folyamatába kell beleépíteni és a legkisebb gyermekkorától kell elkezdni, és a szocialista erkölcsöt kiteljesítő családeshimnuszot kell szolgáltatnia munkánkban. A másik az a tanulmány, mely folyóiratunkban jelent meg a szexuális nevelésről, s érdekes gondolataival még több összefüggésre rámutat. Így arra is, hogy a szexuális nevelés, a családi életre nevelés nemcsak az erkölcsiséggel áll elválaszthatatlan kapcsolatban, hanem a világnézettel, a politikai felfogással való kapcsolatot is ki kell emelnünk nevelőmunkánkban. [15] Véleményünk szerint a leghathatósabb segítséget a felvilágosítás központú szemlélet leküzdésében az új Tantervünk adja majd, a célfeladat és a feldolgozandó témakörök meghatározásával, és ennek realizálásával a gyakorlati nevelőmunkában – maguk a gyakorló pedagógusok.

c) *Néhány helytelen nézet a pszichoszexuális fejlődéssel kapcsolatban*

Kétségtelen tény, hogy a legutóbbi időkig hiányos volt a családi életre nevelésben szakemberként dolgozó nevelők felkészítése a komplex feladatra. Hiszen sem a családra vonatkozó történeti, szociológiai és jogi ismeretek, sem a szerelemre, a szexualitásra vonatkozó modern elméletek és nevelési módszerek nem szerepeltek (szerepelnek) az alapképzésben, s így önképzésre volt utalva egy-egy érdeklődő ember. Ennek egyik kritikus pontja az alapvető művek hiánya volt, s csak az utóbbi időben jelentek meg hűzágpótló munkák szakirodalmunkban, olykor egymásnak is ellentmondó szemlélettel. [16]

A szakmunkák szerint a mi tanulóink – a 6–10 évesek – a pszichoszexuális fejlődés viszonylag problémamentes szakaszában élnek: az ún. *néma szakaszban*, amely nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb mint pl. az utána következő serdülőkor. A látszólagos „némaság” ellenére ez a kor a nemiségre vonatkozó ismeretek nagyarányú bővülésének az időszakasza. Az ismereteket közvetlen megfigyelések révén, az idősebb pártásaiktól és a tömegkommunikációs eszközök (film, tévé, sajtó) révén szerzik. Egyik leglényegesebb feladatunk e korban az, hogy megelőzzük a valósággal ellenkező, de sokszor évszázadok óta szájhagyomány révén terjedő tudománytalan nézetek és előítéletek rögzülését a gyermekek gondolkodásában (pl. a gólya mese, az onánia kérdése stb.).

A normális férfi és női szerepre való felkészítés részeként részben az osztályfőnöki órák témaköreiben, részben az egyes tantárgyakhoz kapcsolódóan kell ismereteket nyújtaniunk tanulóinknak a fiúk és lányok különbségéről, eltérő pszichés és testi fejlődéséről és így tovább a családi életre nevelés programjába felvett témákról (így a családról, tagjairól, együttműködésről egészen a gyermekek születésének témájáig), valamint válaszolnunk a tanulók által felvetett bármilyen ide tartozó kérdésre. Viszont akadnak *vitás pontok* a gyermekeknek és a szülőknek nyújtott ismeretekben, ezek magyarázatában. Szakirodalmunkra támaszkodva a következőket emelnénk ki ezek közül: a trágár beszéd, a durvaság problémáját; a pornográfia és az onánia problémáját.

Kétségtelen az, hogy a *trágár beszéd és a durvaság* a tanulók közötti kapcsolatokban nem kizárólag erkölcsi nevelési s azon belül szexuális nevelési probléma, de jelentősen ide is tartozik. Ugyanis a trágár szavak, kifejezések használata jelentős mértékben a nemiséggel kapcsolatos. A fő veszélyt ezen a téren abban láthatjuk, hogy a durva hangnem, a trágárság eluralkodása egyrészt ahhoz a szemlélethez vezethet, hogy a szexualitás durva, közönséges, állati dolog. Másrészt a két nem kapcsolatában okoz zavarokat, a fiúk lányok közötti viszonyban szükséges emberség, tisztelet, udvariasság nehezen érvényesül ilyen társalgási mód, beszédmodor szokássá válása esetén. Természetesen nem elég a jelenséget észlelni, s a tünetek ellen küzdeni, az okok feltárása és az okok elleni küzdelem lehet csak igazán megoldás. Itt jönnek elő azután a peda-

gógusok korlátozott lehetőségei: az illetlen, durva szavakat használó felnőttek, szülők, az irodalomban, színházművészetben divattá váló „naturalista” szóhasználat, egyáltalán a társadalmi méretűvé váló trágárság elleni küzdelemben. Javasolható megoldások a többi között a személyes példamutatás, az iskolai nevelés-oktatás hatásrendszere, a szülők diplomatikus befolyásolása, a művészeti alkotásokkal való találkozások bizonyos mérvű irányítása (l. a különböző tilalmak, ill. javaslatok 14, 16 és 18 éven felülieknek), azt a szemléletet elfogadtatni az adott korosztály gyermekeivel, hogy ne akarjanak-kíváncsiak minden „tiltott” alkotást, könyvet mielőbb elolvasni; a koraérett, koravén gyermekek típusa kezd gondunk lenni. Ami a szexuális trágárságot illeti, csak részmegoldásként fogadhatjuk el szakirodalmunk tanácsát: megismertetni a trágár kifejezések helyett a tudományos terminus technikuskat a tanulókkal, s ezt használják. Véleményünk szerint e megoldás mellett, hosszú időn át tartó nevelőmunkával, meggyőzéssel – sok beszélgetéssel is – elérni, hogy ne legyen „sikk, divat” a társalgásban a durva, a trágár beszéd. Megértetni a kis fiúkkal és lányokkal, hogy a mi erkölcsünk lényeges vonása a humanizmus, az emberszeretet, a tisztelet a másik iránt, és ezt nem egy-egy nagy cselekedettel, segítségadással nyilváníthatjuk ki csak, hanem a mindennapok során a viselkedésünkkel, az udvariassággal, a beszédmóddal, mind saját neműek, mind a másik nem egy-egy tagjával szemben.

Sajnos már előfordul iskoláinkban fegyelmi esetként is a *pornográf képek, szövegek, ábrák nézegetése, mutogatása* kisebb gyermekeknél is. A szaktudósok megállapítása szerint a pornográfia általában nem ítéhető el a fiatalok fejlődését tekintve, ugyanis a jó, a művészi pornográfia a normális nemi fejlődést, a normális partnerkapcsolatok kialakulását segítheti; a nemi szerep elsajátításában, s ezáltal a személyiség fejlődésében pozitív hatással érvényesül. Ezzel szemben elítélik a rossz, a művészietlen pornográf alkotásokat, mert alacsony szintű szexuális kultúra kialakításához vezethet. Mint nevelési problémát, úgy tárgyalja a szakirodalom: hogy küzdeni kell a rossz pornográfia ellen, s nem üldözni a jó pornográfiát. Általánosságban fogalmazva: a pornográfia jelentkezését nem szabad fegyelmi ügynek tekinteni, hanem nevelési alkalomnak, mely lehetőséget ad szexuális felvilágosításra, helyes ismeretek és nézetek kialakítására.

Véleményünk szerint a kisiskolás korban jelentkező pornográfia esetén – bármilyen művészi formában ábrázol is – a küzdelem a feladatunk, a túl korai ilyen jellegű szexuális érdeklődés felkeltése és kielégítése nem lehet feladatunk. Persze nem fegyelmi esetként kezelni a problémát, és büntetéssel „lerendezni” azt. Ugyanis figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy az akceleráció mai mértéke mellett 9–10 éves korban erősödik fel a hipofízis működése és a nemi hormonok termelése, mely különböző testi és pszichés átalakulásokban jelentkezik, s hat a szexuális érdeklődésre, mert e hormonhatásokra a gyermek érzelmileg és szexuálisan is „élesített” állapotba kerülhet. [17]

A szexuális nevelésben egyik legvitatottabb probléma: a *maszturbáció* (az onánia) megítélése. A maszturbáció kezdetére vonatkozó adatok szerint már előfordul az óvodás korban és az ún. „néma” szakaszban, de gyakorivá a serdülés kezdeti szakaszában válik, s tömegesen élnek vele az ifjúkorig. Az önkielégítés megítélése terén mind máig élnek évszázados erkölcsi nézetek: „halálos bűn” stb. és az egészségügyi károsodás túlzó mértékét hangsúlyozó felfogások. A mai modern orvosi felfogás szerint az önkielégítés a normális szexuális fejlődés megnyilvánulása, s bizonyos határokon belül nem káros a szervezet egészséges fejlődésére. Szinte ugyanígy fogalmaznak a pszichológusok a fiatalok pszichikus fejlődésének és az önkielégítésnek a viszonyát vizsgálva. Az ellene való küzdelem, a tiltás, a büntetés alkalmazása helyett mind az orvos, mind a pszichológus úgy fogalmaz: a maszturbációs tevékenységet az mérsékli,

ha a fiatal érdeklődését tartósan és erősen lekötő, örömet és sikerélményt eredményező, testi és szellemi képességeit meg nem haladó tevékenységet folytat iskolában és iskolán kívül. Tiltás vagy büntetés helyett fölöslegessé tételével, más irányú leköttetéssel, egészséges életmóddal a térvszerű nevelés elérheti, hogy az ne váljék a fejlődő gyermek középponti problémájává. Mindezzel mi pedagógusok egyetérthetünk, s megfogalmazhatjuk feladatainkat ezen a téren is.

A családi életre nevelés nagyon időszerű témáját néhány szempontból vizsgálva szerettük volna a leszűkítő szemlélet ellen szót emelni, jelezni a nevelési feladatnak a komplexitását, s megoldási módok, utak néhány variánsára utalni. Természetesen szűkséges lenne újabb-újabb nézőpontokból a bonyolult problematikának a vizsgálata ahhoz, hogy a jelenben és a jövőben, az 1978. évi Tanterv alapján végzendő munkánkban még eredményesebben szolgáljuk a családi életre való felkészítés társadalmi feladatát.

IRODALOM

- [1] V. Szubomlinszkij: Amiről nem szabad hallgatni, Narodnoje Obrazovanyija 1962. 11. sz. (Ism. Illés Lajosné, Pedagógiai Szemle, 1965. 3.)
- [2] „Kerekasztal” az ifjúság szexuális neveléséről. Pedagógiai Szemle, 1964–1965.
- [3] Nagy Sándor–Horváth Lajos: Nevelélmélet, 1965.; Ágoston: Nevelélmélet, 1959.; Ágoston–Jausz: Nevelélmélet, 1964.
- [4] Loránd Ferenc: A családi nevelés alapjai, 1969.
- [5] Ágoston: Nevelélmélet, 1970.; Nánási: Pedagógia, 1971.
- [6] Nagy–Horváth: Nevelélmélet, 1972. (ELTE jegyzet.); Nagy–Horváth: Nevelélmélet, 1976. (Tankönyvkiadó.)
- [7] Irányelvek az ifjúság családi életre neveléséhez, 1974. (Kézirat.) MM és EM, illetve Felkészítés a családi életre c. kötetben, 1975. (OPI)
- [8] Az 1974. évi I. törvény, a családügyi törvény. Népszabadság, 1974. évi évfolyama.
- [9] Családi életre való nevelés az osztályfőnöki órán, OPI, 1975.; Gál–Ortutay: Családi életre nevelés a szülői házban és az iskolában, 1975. és 1976. (HNF, ill. HNF–Kossuth.)
- [10] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. I. kötet, OM, 1977.
- [11] Az oktatási miniszter 114/1977. (M. K. 11.) OM számú utasítása az általános iskolai nevelés és oktatás tervének bevezetéséről. Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. I. köt. 1977.
- [12] Általános pedagógiai útmutató az általános iskolai nevelés és oktatás tervének bevezetéséhez, 1977. szerk.: Ballér E. és Zrínszky L.
- [13] Az MSZMP Programnyilatkozata, az MSZMP XI. kongresszusa c. kötetben, 1975.; Közoktatásunk tartalma és az egyetemes művelődés, Köznevelés, 1974. 17.
- [14] Barek István: Az ifjúság családi életre nevelésének feladatai, Felkészítés a családi életre c. műben, 1975. OPI.; Szilágyi Vilmos: Bevezetés a szexuálpedagógiába, 1974. Tankönyvkiadó.
- [15] Kerékgyártó Imre: Szexuális és családi életre nevelés, Módszertani Közlemények, 1976. 4. sz.
- [16] Buda Béla: A szexualitás modern elmélete, 1972. és Szilágyi V. i. m.
- [17] Károlyi István: A pszichoszexuális fejlődés, 1975. (OPI kötet.); Harsányi István: A nemi fejlődés biológiai és pszichológiai folyamata, 1975. (OPI kötet: Felkészítés a családi életre c.)

